

พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมภายใต้
ความสัมพันธ์แบบบ้าน - วัด - โรงเรียน
กรณี : ชุมชนสนามชัย อ.สทิงพระ จ.สงขลา

Social and Cultural Dynamics under
the Home-Temple-School Relationship
The Case of Sanam-Chai Community,
Satingpra District, Songkla Province

รองศาสตราจารย์ สุรพล สุวรรณ

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ เป็นความประทับใจมาเมื่ออดีต และนำเสนอสาระัตถะ เพื่อนำเข้าสู่การเรียนรู้ และการเข้าใจของความสัมพันธ์ (Relationship) ระหว่าง บ้าน-วัด-โรงเรียน ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้สรรพวิชาทางปัญญา พื้นฐานของมนุษย์ที่เป็นแหล่งศึกษาแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ซึ่งจะนำข้อมูลเบื้องต้น โดยการจับประเด็นบทวิเคราะห์ ในความสัมพันธ์ ผูกพัน มิตรภาพไมตรี การเจริญเติบโต ตลอดจนกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่มีความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน-วัด-โรงเรียน ซึ่งในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมตามยุคสมัยที่กล่าวว่า “โลกาภิวัตน์” (Globalization) นั้นเอง

คำสำคัญ : พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

Abstract

This article presents basic information which will lead to the learning and understanding of the relationships between home, temple and school which is the learning source of knowledge and basic wisdom of mankind both formal and informal educational source. The data will lead to the analysis, the relationship, the growth and the changing process of the relationship of home-temple-school which is in the middle of the driving process. The change of the society happens in this period which is call globalization.

Key words : Social and Cultural Dynamics Social Change

บทนำ

บทความนี้ เขียนขึ้นเพื่อมุ่งประเด็นเชิงวิเคราะห์ของพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม ภายใต้ความสัมพันธ์รูปแบบความสัมพันธ์ บ้าน-วัด-โรงเรียน ต่อการดำรงวิถีชีวิตแบบโครงสร้างโบราณจึงขอเสนอประเด็นตัวอย่าง ความความสัมพันธ์กระบวนการทางสังคมระหว่าง ณ วัดสนามชัย ต.สนามชัย อ.สทิงพระ จ.สงขลา จากอดีตที่มีความผูกพัน อย่างลึกซึ้งพึ่งพิงอาศัยกันตลอดเวลาอันยาวนาน แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตามกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่เป็นตัวแปรสำคัญ จึงต้องย้อนกลับมามองดูตัวเองอีกครั้งหนึ่งว่า วิธีใดที่จะสามารถนำความสัมพันธ์แบบยั่งยืน นำกลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง โดยการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยอย่างพอเหมาะพอควร เพื่อต้านทานกระแสความทันสมัยที่เข้ามาครอบงำตลอดเวลาถึงแม้ว่าปัจจุบันวิถีชีวิต จะได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม

ข้อมูลทาง ความสัมพันธ์ บ้าน-วัด-โรงเรียน

กล่าวถึงความหมายคำว่าบ้าน บ้านในทุกยุคสมัย เป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งของมนุษยชาติ นอกเหนือจากการเอาตัวรอด จากการหาอาหารเพื่อบำรุงร่างกายแล้ว ที่อยู่อาศัยเป็นความจำเป็นยิ่ง ที่มีความสำคัญ และได้มีความผูกพันใกล้ชิดต่อตัวมนุษย์ ที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้เลยจนมีคำพูดที่กล่าวไว้เสมอๆ คือ “กิน อยู่ หลับ นอน” บ้านเรือนจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อมนุษย์ในการอาศัย พักผ่อน

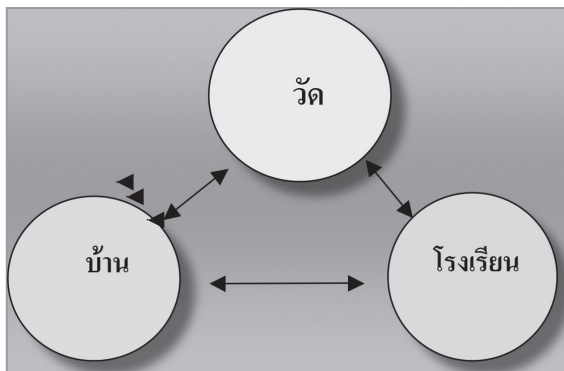
พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมภายใต้ความสัมพันธ์แบบบ้าน - วัด - โรงเรียน
กรณี : ชุมชนสนามชัย อ.สทิงพระ จ.สงขลา

โดยมีวัดวาอาราม เป็นสถานที่ทางศาสนาที่มีความร่มรื่นร่มเย็น มีเสนาสนะ อาคารถาวรวัตถุต่างๆ ซึ่งเป็นที่พำนักอยู่อาศัย ปฏิบัติพระธรรมวินัย ประกอบศาสนากิจและมีโรงเรียนเป็นแหล่งรวบรวมถ่ายทอดองค์ความรู้ ตามโครงสร้างที่สอดคล้องประสานเหมาะสมกับสังคมไทย เพื่อทำหน้าที่ให้ความรู้และเป็นการขัดเกลาทางสังคม ทั้ง 3 ส่วน (บ้าน วัด และโรงเรียน) จึงเป็นเสาหลักที่เชื่อมโยงระบบ คุณภาพชีวิต คุณธรรมและ องค์ความรู้ตลอดมา

บ้านวัดโรงเรียน จึงก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของประชาสังคม หรือคำย่อๆ ว่า “บวร” คือ บ้าน-วัด-โรงเรียน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดกันมายาวนาน และเสื่อมคลายเปลี่ยนแปลงออกไปตามวันเวลาของฐานคำว่า ยุคโลกาภิวัตน์ ความทันสมัยที่มีเทคโนโลยีเป็นเครื่องชี้แนวทาง และสร้างระบบวิถีประเพณีใหม่ๆ

โดยมีวัดวาอาราม เป็นสถานที่ทางศาสนาที่มีความร่มรื่นร่มเย็น มีเสนาสนะ อาคารถาวรวัตถุต่างๆ ซึ่งเป็นที่พำนักอยู่อาศัย ปฏิบัติพระธรรมวินัย ประกอบศาสนากิจ และมีโรงเรียนเป็นแหล่งรวบรวมถ่ายทอดองค์ความรู้ ตามโครงสร้างที่สอดคล้องประสานเหมาะสมกับสังคมไทย เพื่อทำหน้าที่ให้ความรู้และเป็นการขัดเกลาทางสังคม ทั้ง 3 ส่วน (บ้าน วัด และโรงเรียน) จึงเป็นเสาหลักที่เชื่อมโยงระบบ คุณภาพชีวิต คุณธรรมและ องค์ความรู้ตลอดมา

บ้านวัดโรงเรียน จึงก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของประชาสังคม หรือคำย่อๆ ว่า “บวร” คือ บ้าน-วัด-โรงเรียน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดกันมายาวนาน และเสื่อมคลายเปลี่ยนแปลงออกไปตามวันเวลาของฐานคำว่า ยุคโลกาภิวัตน์ ความทันสมัยที่มีเทคโนโลยีเป็นเครื่องชี้แนวทาง และสร้างระบบวิถีประเพณีใหม่ๆ

ภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัดและโรงเรียน

บ้าน วัดและโรงเรียน มีความเชื่อมโยงผูกพันกันอย่างแนบแน่น วงการศึกษา เมื่อพูดถึง “บวร” หมายถึง การคาดหวังพลังสามประสานเพื่อสร้างคุณค่าทางการศึกษา “บวร”

ศาสตราจารย์ นพ.ประเวศ วะสี กล่าวว่า “บวร” ซึ่งแปลว่า ประเสริฐ เลิศล้ำ โดยเฉพาะโรงเรียนประถมศึกษาจะผูกพันกับชุมชนมากที่สุด ดังจะเห็นว่าชื่อโรงเรียนส่วนใหญ่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “วัด” หรือ “บ้าน” ส่วนโรงเรียนมัธยมศึกษา แม้จะไม่นิยมตั้งชื่อโรงเรียนขึ้นต้นด้วย “บ้าน”หรือ“วัด” แต่หลายแห่งก็อาศัยตั้งอยู่ในที่ดินของวัด และได้รับการสนับสนุนปัจจัยต่างๆ จากวัด

วัดจึงเป็นเสมือน ศูนย์รวม ศูนย์กลางของชุมชนทุกๆ ด้าน อาทิ เป็นศูนย์กลางด้านการศึกษา เป็นศูนย์กลางด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นศูนย์รวมด้านการแพทย์แผนไทย เป็นศูนย์รวมภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพทางจิตวิญญาณ เป็นต้น จะสังเกตได้ว่า เราจะมีวัดวาอารามที่สวยงามโดดเด่น มีความร่มเย็น จากการปลูกต้นไม้บริเวณโดยรอบวัด มีโบสถ์ (องค์พระประธาน) พระเจดีย์ กุฏิพระ และบริเวณวัดที่มีความสงบ ที่มีบรรยากาศสบายๆ ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อน เป็นเครื่องกระตุ้นเตือนให้ผู้คนได้รำลึกถึงเรื่องคุณความดี ทางจิตวิญญาณ เมื่อได้มีโอกาสทำบุญในวัด และสัมผัสพื้นที่บริเวณวัดโดยตรง

ชุมชนแต่ละชุมชน มีเครื่องมือที่ทำหน้าที่กำกับศีลธรรม คุณความดีของสังคม ก็คือ ครอบครัวยุคใหม่ ซึ่งประกอบด้วยพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และเพื่อนบ้านที่อยู่ร่วมกันเป็นแบบเครือญาติที่มีไมตรีจิต ซึ่งมีสถาบันครอบครัวให้ความใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด วัดก็เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่มีหน้าที่ควบคุมศีลธรรม จรรยาของชุมชน และตัวชุมชนเองก็มีหน้าที่กำกับดูแล เอาใจใส่ดูแลวัดวาอารามเช่นกัน โดยมีโรงเรียนเป็นตัวประสานองค์ความรู้ทั้งมวลเข้ามาในจิตใจ คุณความดีต่อมนุษยชาติ และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละพื้นที่ เพื่อเป็นองค์ความรู้ตอบสนองความต้องการของวิถีชีวิตประจำท้องถิ่นๆ

เพราะฉะนั้น โรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ จึงตั้งอยู่ในบริเวณที่ดินของวัด หรือในบริเวณชุมชนบ้าน วัด และโรงเรียน ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสัมพันธ์ผูกพันกันอย่างใกล้ชิด และอาศัยพึ่งพาเกื้อกูลกันมาโดยตลอด เป็นเสาหลักที่มีความสำคัญยิ่ง ในบริบททางสังคมไทย

สุเมธ ตันติเวชกุล (อ้างจากหนังสือ : ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนาชนบท”, 2536 : 4-7) กล่าวไว้ว่า ก่อนที่จะพระราชทานพระราชดำริใดนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะทรงศึกษาข้อมูลต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอน เริ่มต้นจากข้อมูลเอกสารแผนที่ แล้วทรงตรวจสอบกับพื้นที่ และภูมิประเทศจริง ทรงเคารพในภูมิประเทศ และขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชนมาก ทรงมีพระราชดำรัสว่า การพัฒนานั้น จะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ไปด้วยพร้อมๆ กัน ภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ที่ดี คือ เรื่องทางสังคมวิทยา คือนิสัยใจคอของคน

ในพื้นที่ทรงใช้เวลาครั้งละนานๆ ในการพูดคุยกับประชาชน เพราะทรงเห็นถึงความตระหนักรู้ตามธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ ในการดำรงชีวิตที่สืบสายต่อเนื่องกันมาของชาวบ้านนั้นเป็นสิ่งมีค่า เป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ไม่มีวันหมดสิ้น ทรงเล่าว่า โครงการเกิดขึ้นมิใช่เพราะพระองค์เสด็จไป แต่เป็นเพราะ ณ ที่นั้นเหมาะสม และพร้อมแล้วสำหรับการจะเกิดมีโครงการขึ้น โครงการบางอย่างก็เริ่มต้นจากวัด บางทีก็เริ่มจากครู บางทีก็เริ่มจากชาวบ้านคนหนึ่งคนใด ทรงย้ำเสมอถึงความพร้อม ความสำนึก และความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองและท้องถิ่นของตน ทรงเล่าด้วยว่า เมื่อพระองค์เสด็จไปที่ใด ถ้าทุกคนรู้สึกครึกครื้น กระตือรือร้นอยากทำอะไรให้ดีขึ้น ดูสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ประกอบแล้ว เห็นว่าน่าจะทำได้ โครงการได้ เช่นนั้นจึงทำ

อย่างไรก็ตาม ในระยะแรก เมื่อพระองค์เสด็จเยือนท้องถิ่นทุรกันดารห่างไกลในชนบทนั้น สภาพความเป็นจริงที่ปรากฏแก่พระองค์ก็คือ ความทุกข์ยาก ขาดแคลน ความเจ็บไข้ ความไม่รู้ มีอยู่ทั่วไป ในหมู่ชนบทที่ถ้าหลัง ยากจน งานพัฒนาชนบทของพระองค์ จึงเป็นงานในลักษณะสงเคราะห์ เช่น การให้บริการด้านการแพทย์ การประกอบอาชีพ และปัจจัยเพื่อใช้ในการดำรงชีพเป็นส่วนใหญ่ แนวทางในการพัฒนาชนบทของพระองค์ค่อยๆ พัฒนาเปลี่ยนแปลงไป กระนั้นก็ตาม ยังไม่มีใครปฏิเสธให้ความช่วยเหลือ ตามรูปแบบของการสังคมสงเคราะห์ สำหรับในบางกรณีแล้ว กลับเห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงด้วย ทรงมีพระราชดำรัสว่า “ถ้าปวดหัวก็ต้องกินยาแก้ปวดหัวก่อน” เพราะทรงเห็นว่าการช่วยเหลือเร่งด่วนเฉพาะหน้าเช่นนี้ เป็นประโยชน์ทันทีกับประชาชน ที่เผชิญหน้ากับปัญหาอยู่ และถ้าไม่มีการช่วยเหลือในขั้นตอนแรกนี้ การพัฒนาในขั้นต่อไป ก็จะไม่เกิดประโยชน์อันใด

เพราะกลุ่มคนดังกล่าว อ่อนแอเกินกว่าที่จะคิดหาทางออก หรือให้ความร่วมมือกับผู้อื่น เพื่อช่วยเหลือตนเอง และชุมชนให้พ้นจากสภาพดังกล่าวได้

“ภูมิวัฒนธรรมของบ้านและเมือง” (ศรีศักร วัลลิโภคม, 2552 : 6 - 9) การศึกษา ประวัติท้องถิ่น (Local history) ที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคม - วัฒนธรรมของผู้คน ในพื้นที่วัฒนธรรมอันแตกต่างไปจากพื้นที่การปกครองของรัฐตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ลงมา ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็นจังหวัด อำเภอบ ตำบล และหมู่บ้านตามลำดับ พื้นที่การปกครองดังกล่าว เป็นพัฒนาการที่มากจากภายนอก จากทางรัฐที่ได้รับอิทธิพลการบริหารจัดการแบบ อาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก ดังที่มานุษยวิทยาเรียกว่า การสร้างอาณานิคมภายใน (Internal colonization)

พื้นที่การปกครองดังกล่าวนี้ คือ ฐานในการบริหารจัดการที่สืบสานเรื่อยมาจน ทุกวันนี้ ได้ทำลายพื้นที่วัฒนธรรมที่เคยเป็นมาแต่อดีตกาล นับพันปีขึ้นไปของผู้คน ในดินแดนประเทศสยามถึงประเทศไทย ในขณะนี้อย่างสิ้นเชิง ได้ทำให้การมองผู้คนกับพื้นที่ เป็นการมอง และกำหนดจากภายนอก ที่ไม่สามารถจะเข้าใจเข้าถึง และพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมให้เกิดภาวะความพอเพียงและยั่งยืน ตามพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้

ดังเห็นได้จากการมองและความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นและชุมชนกันในปัจจุบัน นั่นคือ ชุมชน หมายถึง จำนวนของครัวเรือนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกันที่นับเป็นหมู่ๆ เช่น หมู่ 1 หมู่ 2 อะไรทำนองนั้น แม้ว่าจะมีชื่อเดียวกัน เช่น บ้านหนองขาว บ้านโคกโพธิ์ เป็นต้น ในขณะที่ ท้องถิ่น หมายถึง หลายชุมชน หลายหมู่บ้าน ที่อยู่ในเขตการปกครองเดียวกันในระดับตำบล และอำเภอ

การมองจากภายนอกดังกล่าว จึงแลเห็นแต่ลักษณะที่เป็นกายภาพตามจำนวนผู้คน ที่อยู่ในถิ่นฐานเดียวกัน แต่มองไม่เห็นคนกับความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดการเกี่ยวดองกัน ของผู้คนจากข้างในที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับ สิ่งเหนือธรรมชาติ ที่ทำให้เกิดสำนึกร่วมของการอยู่เป็นกลุ่มเหล่าภายในพื้นที่วัฒนธรรม เดียวกัน ซึ่งนับแต่ชุมชนบ้านที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนครัวเรือนของหมู่นั้นหมู่นี้หากอยู่ที่ ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเห็นหน้าค่าตา (Face to face relation) ของคนภายในที่ไป ทำบุญวัดเดียวกัน และคนในเท่านั้นจะรู้ขอบเขตชุมชนของบ้านตนว่าไปถึงไหน โดยมีชื่อบ้าน และวัดเป็นชื่อเดียวกัน เช่น บ้านหนองขาว วัดหนองขาว เป็นต้นอย่าง

ชุมชนบ้านดังกล่าวนี้ หาดูโดดๆ โดยไม่เกี่ยวข้องกันไม่ แต่จะมีความสัมพันธ์กัน ในการตั้งอยู่ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมเดียวกัน ทำให้เกิดสำนึกร่วมของการเป็นคนถิ่นนี้ และ บ้านนี้ เป็นต้น

คนในหรือคนภายในดังกล่าวนี้ จะมีการรับรู้ในเรื่องพื้นที่วัฒนธรรมที่ตนใช้ดำรง ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็น 3 ระดับ ระดับที่มีขอบเขตกว้างขวาง เรียกในที่นี้ว่า ภูมิวัฒนธรรม (Cultural - landscaper) ระดับกลางอันเป็นท้องถิ่น ที่ผู้คนหลายกลุ่ม หลายชาติพันธุ์เข้ามา ตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านเป็น

เมืองเกิดขึ้น นับเนื่องเป็นนิเวศวัฒนธรรม (Cultural ecology) และ ระดับเล็ก คือ ระดับชุมชนบ้านเดียวกัน ที่ทำให้แลเห็นคน และวิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกันในชุมชนที่ เรียกว่า ชีวิตวัฒนธรรม (Cultural life)

วิวัฒน์ เติบโต และคณะ (สถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น, 2522) กล่าวว่า การดำเนิน ชีวิตที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบันมีทั้งสุขและทุกข์ มนุษย์จะรู้สึกสุขใจ และภาคภูมิใจเสมอ เมื่อหวนรำลึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมา ประสบการณ์เหล่านั้นทำให้ชีวิตปัจจุบันมีความหมาย (Meaning) และสร้างความหวังที่จะดำเนินชีวิตอันสดใสต่อไปในอนาคต

เหตุการณ์ที่ผ่านมา นั้น ทำให้มนุษย์มีจิตใจผูกพันต่อสถานที่ (Sense of place) ที่ตนเคยดำรงชีวิตมาอย่างแนบแน่น จนเกิดความรู้สึกยึดถือเอาสถานที่เหล่านั้น เป็นถิ่นของตน (Sense of belonging) ในยุคสมัยปัจจุบัน กระบวนทัศน์ทางสังคม มีการเปลี่ยนแปลง ทางสังคม (Social Change) ทุกๆ แห่งมากขึ้น จะพบว่าสังคมไม่เคยหยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลง อยู่ตลอดเวลา บางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงเกิดผลกระทบ ที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงนั้น แตกต่างกันไปบ้าง ทุกๆ สังคมโดยทั่วไปแล้ว ไม่อาจหลีกเลี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงได้ แต่ การที่จะให้การเปลี่ยนแปลงไม่มีผลกระทบต่อตัวมนุษย์เองนั้น เราจะต้องเข้าใจอย่างแม่นยำ ในรากเหง้าทางวัฒนธรรม ที่มีฐานปัญญาและฐานคุณความดีป้องกันภัย

บทความฉบับนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับความสัมพันธ์ที่เหมาะสม จึงขอเสนอทฤษฎี แนวความคิดกระบวนการทางสังคม ของ ศาสตราจารย์ ดร.จิรัช วิระชัย เป็นฐาน ในการวิเคราะห์ โดยการจำแนกระบบการเปลี่ยนแปลงของสังคม ออกเป็น 2 ระดับ ดังนี้คือ

1. การเปลี่ยนแปลงระดับจุลภาค (Macro Level) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลง ในพฤติกรรมส่วนบุคคลที่เกิดขึ้นอยู่เป็นปกติ แต่ในอนาคตและความมากมายแตกต่างกัน ตามท้องที่ และแล้วแต่โอกาสเห็นโอกาสเวลา เช่น ในเรื่องค่านิยม หรือคุณค่า (Values) ทางจริยธรรม ในเรื่องการแต่งกาย ในเรื่องมารยาทและในเรื่องการใช้ภาษา เป็นต้น

2. การเปลี่ยนแปลงระดับมหภาค (Macro Level) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบหรือโครงสร้างทางสังคม การเปลี่ยนแปลงในระดับนี้เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสะสมในระดับจุลภาค จากบุคคลในสังคม ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้แก่

2.1 ปัจจัยทางนิเวศวิทยา (Ecology) อันได้แก่ สิ่งแวดล้อมในทางภูมิศาสตร์ และ สิ่งแวดล้อมด้านประชากร

2.2 การสร้างสิ่งใหม่ (Innovation) อันได้แก่ การประดิษฐ์ และการค้นพบ (Discovery) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการประดิษฐ์ การคิดค้นก็คือ ความจำเป็น ความสามารถทางสมอง และจารีตประเพณี

2.3 การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี (Technology) ผลของการที่มนุษย์นำความรู้ความสามารถตลอดจนเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะโครงสร้างทางสังคม ตลอดจนสถาบันต่างๆ ในสังคม เช่นหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ได้มีการนำความรู้ตลอดจนเทคโนโลยีต่างๆ มาประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานคน อันส่งผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน เช่น สิทธิของสตรี การทำงานนอกบ้านของสตรีและเด็ก อันส่งผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะโครงสร้าง และสถาบันสังคมในระยะต่อมา

2.4 การขัดกัน และการแข่งขัน (Conflict and Competition) การขัดแย้ง และการแข่งขัน เป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น ในขณะที่กลุ่มบุคคลที่แข่งขันกันเขาจะต้องสร้างหรือประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ ให้ดีกว่าของเดิมของคู่แข่ง ในลักษณะของการประกอบธุรกิจ เป็นต้น

ประเด็นวิเคราะห์

ผู้เขียนบทความ จึงได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากอดีต เพื่อนำมาวิเคราะห์ โดยมีองค์ประกอบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมไทย กระบวนการทางสังคมของ บ้าน-วัด-โรงเรียน ณ วัดสนามชัย ต.สนามชัย อ.สทิงพระ จ.สงขลา วัดในภาคใต้ของประเทศไทย ที่ยังคงรักษาสภาพความเป็นสังคมชุมชนทางวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม และ มีความเข้มแข็ง

พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมภายใต้ความสัมพันธ์แบบบ้าน - วัด - โรงเรียน
กรณี : ชุมชนสนามชัย อ.สทิงพระ จ.สงขลา

ภาพที่ 2 บรรยากาศบริเวณบ้าน ที่อยู่หลังวัด และโรงเรียน ซึ่งเป็นที่พักอาศัย มีลานทราย สะอาดช่วยสร้างบรรยากาศ ให้เกิดความสุขสดชื่น

ภาพที่ 3 สวนชาวบ้านสอดประสานกับตัวบ้าน สร้างอากาศร่มเย็น

ภาพที่ 4 พื้นที่ใช้สอยบริเวณบ้าน ที่สามารถมองเห็น ใกล้ชิดกัน วัด และโรงเรียน โดยมีรั้วไม้ไผ่

ภาพที่ 5 ชาวบ้านนั่งเล่นเป็นกลุ่มๆ พบปะสังสรรค์ เลี้ยงลูกดูหลานอย่างอบอุ่น

ภาพที่ 6 สภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต โดยต้นไม้รอบบริเวณบ้าน

ภาพที่ 7 รั้วไม้ไผ่เล็กๆ เชื่อมโยงผูกพันกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน

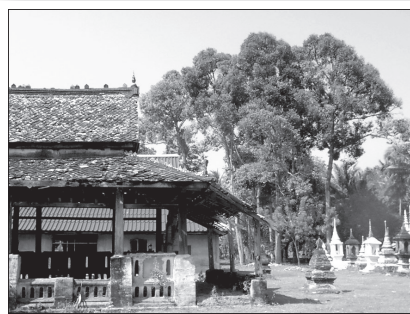
พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมภายใต้ความสัมพันธ์แบบบ้าน - วัด - โรงเรียน
กรณี : ชุมชนสนามชัย อ.สทิงพระ จ.สงขลา

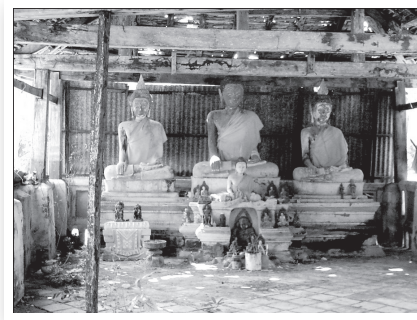
ภาพที่ 8 บริเวณวัดที่มีโบสถ์เก่า แสดงถึงความศรัทธาอย่างยาวนานของชุมชน และที่มีคุณค่ามรดกความงาม งานด้านสถาปัตยกรรมไทย

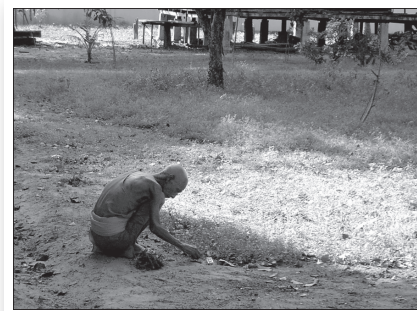
ภาพที่ 9 การปลูกสร้างอาคารงานวิจิตร ที่มีการตอบสนองการใช้สอยของพระภิกษุ บรรพชิต ฆราวาส องค์กรร่วมแห่งพระธรรม

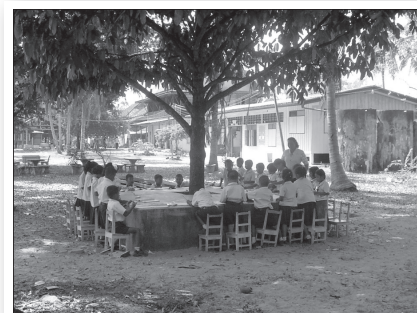
ภาพที่ 10 สภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ทางสังคมต่างจังหวัดนั้น ลักษณะโดดเด่น คือส่วนที่โล่ง ทิวไม้ล้อมรอบ พื้นลานสะอาด ให้บรรยากาศ ผ่อนคลายน่าพักผ่อน

ภาพที่ 11 องค์พระประธาน สร้างขึ้นจากช่างพื้นบ้าน ศูนย์รวมแห่งจิตใจ ของชาวพุทธ

ภาพที่ 12 พระภิกษุนอกจากจะทำหน้าที่ในพระธรรมวินัย และจริยาวัตรแล้ว ท่านยังคงทำหน้าที่ดูแลวัดวาอารามอีกด้วย

ภาพที่ 13 ครูเป็นแม่พิมพ์ของชาติ ที่ทำหน้าที่สอนนักเรียนให้ได้รับความรู้คู่คุณธรรม เปิดการเรียนการสอนได้ต้นไม้อายุยธรรมชาติ เป็นร่มเงา

พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมภายใต้ความสัมพันธ์แบบบ้าน - วัด - โรงเรียน
กรณี : ชุมชนสนามชัย อ.สทิงพระ จ.สงขลา

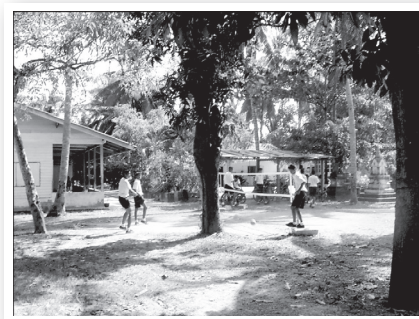
ภาพที่ 14 ความผูกพัน ระหว่าง ครูกับลูกศิษย์ ที่อยู่ในบริเวณ โรงเรียนและวัด โดยมีหมู่บ้าน
อยู่บริเวณโดยรอบ สร้างความอบอุ่นของทุกๆ ชีวิต

ภาพที่ 15 มีต้นไม้เงาไม้ ทำให้เกิดอากาศสดชื่น โดยการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ เป็น
การประหยัดพลังงาน และเป็นพื้นที่ใช้สอยในกิจกรรมต่างๆ ได้อีกหนทางหนึ่ง

ภาพที่ 16 ความสุขสดชื่นของนักเรียน ที่นั่งเรียนห้องที่เปิดโล่งรับอากาศธรรมชาติมองเห็น
สภาพแวดล้อมโดยรอบ

ภาพที่ 17 นักเรียนเตะตะกร้อ หลังเลิกเรียนโดยใช้พื้นที่สร้างกิจกรรมบริเวณ วัด และโรงเรียนร่วมกัน

ภาพที่ 18 โรงเรียนวัด มีนักเรียนนั่งเล่นพูดคุยใต้ต้นไม้อย่างมีความสุขสะอาดช่วยสร้างบรรยากาศ ให้เกิดความสุขสดชื่น

สรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม ณ วัดสนามชัย ต.สนามชัย อ.สทิงพระ จ.สงขลา ในครั้งนี้ ภาพรวมบริเวณวัดสนามชัยนั้น ถึงแม้ว่าโครงสร้างทางสังคมปัจจุบัน จะมีผลการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็ตาม แต่สภาพแวดล้อมความจริงของชุมชนวัดไทยในภาคใต้ โดยเฉพาะวัดสนามชัย ยังคงรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีเยี่ยม มีการเอาใจใส่รูปแบบของสภาพพื้นที่ ระหว่าง บ้าน-วัด-โรงเรียน ดูแลรักษาความน่าอยู่น่าอาศัยที่สามารถสอดประสานในเรื่องงานด้านศิลปกรรม จาริตประเพณีเดิมๆ เอาไว้ได้เป็นอย่างดีตลอดจนมีต้นไม้เป็นร่มเงาที่หนาแน่น และอยู่ในบริเวณห่างไกลจากตัวชุมชนเมือง จึงทำให้ไม่ได้รับอิทธิพล ความทันสมัยมากจนเกินไป

ยุคโลกาภิวัตน์แห่งความทันสมัย ที่มีความเจริญก้าวหน้า ปัจจัยทางนิเวศวิทยา การสร้างสิ่งใหม่ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และการขัดกัน (การแข่งขัน) ที่ขับเคลื่อนเข้ามาปะทะสังสรรค์โดยตลอดเวลานั้น จึงทำให้บางสิ่งบางอย่างเปลี่ยนแปลงไปไม่ได้ตั้งตัว แต่สภาพวัดไทยในชนบทหลายๆ แห่งในภาคใต้ จะมีสภาพแวดล้อมได้ถูกปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม โดยองค์รวมด้านภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ภูมิสังคม ยังคงรักษาสภาพคงเดิมๆ ไว้ได้ดี ข้อสังเกตอีกประเด็นหนึ่งคือ ประชาชนส่วนใหญ่ตระหนักถึงคุณค่า มีความการเข้าใจ และห่วงแหนในศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่น ความโดดเด่นนี้ชุมชนชนบทจึงมีกำลัง ความเป็นปึกแผ่นของ ชุมชนน่าจะอยู่สามารถทำให้เห็นผู้คนของสังคมส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข เกิดการรักษา อนุรักษ์ ไว้ในคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม บ้าน-วัด-โรงเรียน จึงเป็น 3 เสาหลัก เป็นเหมือนทุนมรดกทางสังคมที่มีมาคู่สังคมไทยมายาวนาน

การปรับเปลี่ยนแต่ละยุคสมัยแต่ละสมัย จึงจำเป็นต้องการพัฒนาบนพื้นฐานของการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Conservation Development) ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งของกระบวนการทางสังคมบ้านวัดโรงเรียนที่สามารถพัฒนาแบบยั่งยืน ก็ทำให้เกิดเป็นมรดกคุณค่าท้องถิ่นไทยสืบไป

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับการอนุรักษ์มรดก
ของชาติ. กระทรวงศึกษาธิการ กรุงเทพมหานคร : 2528.
- จำลอง โพธิ์บุญ การจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
กรุงเทพมหานคร : 2544.
- งามพิศ สัตย์สงวน หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม สำนักพิมพ์ธรรมสภา, กรุงเทพมหานคร :
2538.
- จิรัช วิระชัย จิตวิทยาสังคม สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพมหานคร :
2534.
- นิเทศ ดินณะกุล การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร : 2546.
- วิวัฒน์ เตมียพันธ์ มรดกความงามของสภาพแวดล้อมท้องถิ่นไทย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร : 2547.
- ศรีศักร วัลลิโภคม เรือนไทย บ้านไทย สำนักพิมพ์เมืองโบราณ กรุงเทพมหานคร : 2552.
- เสรี พงศ์พิศ ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท สำนักพิมพ์อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด
กรุงเทพมหานคร : 2536.
- สุภัทร สุภาพ สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ประเพณี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, กรุงเทพมหานคร : 2536.

ผู้เขียน

รองศาสตราจารย์ สุรพล สุวรรณ

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม และการวางแผน

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง